

Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld

Feiten en cijfers

Seksueel contact kan om verschillende redenen over een grens gaan. Het kan bijvoorbeeld gaan om uit de hand gelopen experimenteelgedrag van jongeren, om seks met iemand die dronken is en niet kan aangeven of hij of zij wil, om seks met een kind, of om seks waarbij iemand met fysiek geweld of bedreiging wordt gedwongen. Het ongewenste seksuele contact kan bestaan uit aanrakingen, seks via de webcam of verkrachting.

Voor al deze verschillende vormen en situaties gebruiken we de overkoepelende term seksuele grensoverschrijding. Hieronder kunnen een aantal vormen worden onderscheiden, waaronder seksueel geweld. In dit whitepaper gaan we in op de verschillende betekenissen en geven we een overzicht van de cijfers.

Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld

In de jaren zeventig van de vorige eeuw zette de vrouwenbeweging samen met slachtoffers die niet langer wilden zwijgen het thema op de kaart onder de noemer 'seksueel geweld'. Langzaamaan drong het besef door dat vrouwen en kinderen thuis, in instellingen en op straat niet altijd veilig zijn. Eerst was er vooral aandacht voor aanranding en verkrachting van vrouwen en seksueel misbruik van kinderen in het gezin.ⁱ ⁱⁱ In de loop der jaren is door onderzoek duidelijk geworden dat meisjes en vrouwen vaak slachtoffer worden. Daarnaast hebben we steeds meer inzicht gekregen in specifieke groepen, situaties en vormen van seksueel geweld. We weten nu bijvoorbeeld dat mannen en jongens ook slachtoffer worden, dat mensen met een verstandelijke beperking extra risico lopen, en dat seksueel geweld ook voorkomt in de kerk en de jeugdzorg.ⁱⁱⁱ ^{iv} We hebben te maken gekregen met relatief nieuwe fenomenen als loverboys en seks via sociale media. Het gaat dus om een verscheidenheid aan gedragingen die verschillen in ernst: van een seksueel getinte opmerking tot aanranding en verkrachting. We gebruiken tegenwoordig daarom liever de term seksuele grensoverschrijding als overkoepelend begrip dan seksueel geweld. Het gebruik van deze termen maakt het mogelijk nuances aan te geven in de mate van grensoverschrijding en verschillende vormen daarvan.

Definities en aard van seksuele grensoverschrijding

Bij een positieve seksuele interactie is sprake van wederzijdse instemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. De partners laten elkaar blijken en zijn ook in staat om de ander te laten weten dat ze het seksuele contact willen, er wordt geen (lichamelijke, psychische of andere vormen van) druk of manipulatie uitgeoefend, en geen van de partners heeft een groot overwicht door macht of leeftijd, waarbij de ander afhankelijk is.¹ Voor kinderen en jongeren komt daar bij dat het seksuele gedrag bij de leeftijd en ontwikkeling past, en dat er een niet al te groot leeftijdsverschil is. Meestal wordt een maximaal verschil van 5 jaar aangehouden. We vinden het ook wenselijk om jongeren bij te brengen dat ze respect moeten hebben voor zichzelf en de ander, en geen seks hebben op een plek of in een situatie die een ander kan storen.² Bij **seksuele grensoverschrijding** wordt aan een of meerdere van deze voorwaarden niet voldaan.

¹ Een groot leeftijdsverschil hoeft bij volwassenen geen bezwaar te zijn, net zo min als een verschil in status of sociale klasse.

² De 6 criteria van het Vlaggensysteem om seksueel gedrag van kinderen en jongeren te duiden: instemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, respect, leeftijdsadequaat en context adequaat. Gradaties in de beoordeling van de criteria gebeurt aan de hand van richtlijnen m.b.t. ernst en herhaling van het gedrag.

Voorbeelden van gepast en ongepast gedrag

Als twee kinderen van 6 jaar doktertje spelen, waar ze allebei plezier aan beleven, is dat gepast gedrag. Het hoort bij hun seksuele ontwikkeling om nieuwsgierig te zijn naar hoe het lichaam van iemand anders eruit ziet. Bij twee spelende kinderen van 13 en 6 jaar kun je daar vraagtekens bij zetten. Het leeftijdsverschil is dan te groot, waardoor er sprake is van ongelijkwaardigheid.

Voor jongeren van rond de 17 jaar die er allebei plezier aan beleven is geslachtsgemeenschap normaal gedrag; de helft van de jongeren heeft er op deze leeftijd ervaring mee. Het voorkomen van soa of ongewenste zwangerschap is natuurlijk belangrijk. Zodra er dwang in welke vorm dan ook aan te pas komt, of wanneer één van beiden onder invloed is van alcohol of drugs, is er sprake van seksueel geweld.

Seksueel geweld

Seksueel geweld is wat in de wet als aanranding en verkrachting is gedefinieerd, dat wil zeggen penetratie (verkrachting) of andere seksuele handelingen (aanranding) waarbij geweld is gebruikt, dreiging met geweld of gebruik is gemaakt van een situatie of toestand waardoor iemand niet in staat was te weigeren (bijv. door middelengebruik).

Seksueel misbruik

Seksueel misbruik is elke vorm van seksuele grensoverschrijding waarbij sprake is van seks tussen een volwassene met een kind omdat hier per definitie sprake is van ongelijkwaardigheid, of andere situaties waarbij misbruik wordt gemaakt van een leeftijds- of machtsverschil, bijvoorbeeld wanneer een leerkracht seks heeft met een leerling of een hulpverlener met een cliënt. Seksueel misbruik van kinderen wordt ook wel **seksuele kindermishandeling** genoemd.

Pedofilie

Pedofilie betekent een seksueel verlangen naar seks met een kind van 13 jaar of jonger. Dat betekent niet dat iemand met een pedofiele voorkeur ook daadwerkelijk seks heeft met kinderen. Vaak gebeurt dat niet, bijvoorbeeld omdat de betreffende persoon weet dat het schadelijk is voor een kind. Het meeste seksueel misbruik van kinderen wordt gepleegd door mensen die niet pedofiel zijn. Seksueel misbruik van kinderen en pedofilie kunnen wel samengaan, maar dat hoeft dus niet per se.

Incest

Incest betreft seks tussen familieleden. Dit hoeft niet per se ongewenst of grensoverschrijdend te zijn, bijvoorbeeld wanneer een neef en een nicht een seksuele relatie hebben waar beiden mee instemmen. Incest is dan ook geen goede term om misbruik van kinderen mee aan te duiden. Seksueel contact met een kind gaat echter altijd over een grens, en is seksueel misbruik.

Seksuele intimidatie

Seksuele intimidatie is verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele betekenis dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd (Wet Gelijke behandeling, art. 1a). De term seksuele intimidatie wordt meestal gebruikt in werksituaties, maar het kan overal voorkomen waar mensen samen zijn.

Geweld in afhankelijkheidsrelaties

De laatste jaren wordt 'geweld in afhankelijkheidsrelaties' (GIA) voor alle vormen van geweld in huiselijke kring, in professionele setting (zorg- en ondersteuningssector) en in de vrijwillige sector gebruikt als overkoepelend begrip.

Kenmerk van dit geweld is de afhankelijkheidsrelatie tussen slachtoffer en pleger. Daarbij kan het gaan om relationele afhankelijkheid (tussen ouders en kinderen, tussen partners en ex-partners of tussen familieleden), om economische afhankelijkheid, om zorgafhankelijkheid of een combinatie daarvan. (Uit: VWS voortgangsrapportage geweld in afhankelijkheidsrelaties midterm review kindermishandeling, 22 december 2014).

Wat staat er in het Wetboek van Strafrecht?

Seksueel geweld en seksueel misbruik zoals hierboven gedefinieerd zijn strafbaar. De wet doet daar uitspraken over (artikelen 239 tot 250 in het Wetboek van Strafrecht).

Dat geldt voor:

- **Verkrachting**

Seksueel binnendringen van het lichaam (met geslachtsorgaan, vinger, tong³ of voorwerp) onder (dreiging met) geweld of een andere manier, of wanneer iemand bewusteloos of onmachtig is, of een gebrekkige ontwikkeling of stoornis heeft. Dit kan gaan om geslachtsgemeenschap, maar ook om orale of anale seks. Een gewenst seksueel contact kan ook overgaan in een situatie van aanranding of verkrachting. Iedereen mag op ieder moment aangeven dat zij of hij geen seksueel contact meer wil. Dwingt de ander diegene dan toch om door te gaan, dan is sprake van aanranding of verkrachting. Sinds 1991 geldt ook gedwongen seks binnen het huwelijk als aanranding of verkrachting.

- **Aanranding**

Iemand onder (dreiging met) geweld of anderszins dwingen tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen. Ook dit geldt wanneer iemand bewusteloos of onmachtig is, of een beperking of stoornis heeft.

- **Porno**

Het aanbieden van porno aan iemand die jonger is dan 16 jaar. Het vervaardigen, in bezit hebben of zich toegang verschaffen tot **kinderporno**, dat wil zeggen seksueel getinte afbeeldingen van iemand die kennelijk jonger is dan 18 jaar. Dit geldt ook voor materiaal dat bestaat uit realistische afbeeldingen van een niet bestaand, virtueel kind, de zogenoemde virtuele kinderporno.

- **Grooming**

Het actief benaderen en verleiden door meerderjarigen van minderjarigen bijvoorbeeld via internet en social networking sites, chatrooms of webcams met als doel seksueel getinte contacten.

³ Tot 2013 was tongzoenen een vorm van verkrachting. Iemand dwingen tot tongzoenen is nog steeds strafbaar maar geldt niet meer als verkrachting.

- **Schennis van de eerbaarheid**
Schending van de seksuele fatsoensnormen jegens anderen in het openbaar of een plaats die toegankelijk is voor jongeren onder de 16.
- **Ontucht plegen met misbruik van gezag**
Het plegen van ontucht (seksueel misbruik) met een eigen (stief)kind, pleegkind, of een andere persoon onder de 18 die aan het gezag onderworpen of aan de waakzaamheid toevertrouwd is, of ontucht met misbruik van gezag of vertrouwen zoals in een hulpverlenerssituatie. Het gaat daarbij onder meer om volwassenen of kinderen die zijn opgenomen of verblijven in een zorginstelling, psychiatrische instelling, gevangenis, ziekenhuis of kindertehuis, door iemand die daar werkt.
- **Seks met minderjarigen**
Seks hebben (of ontucht plegen, zoals de Wet stelt) met een **kind jonger dan 16 jaar** is in principe strafbaar, ook als het contact door beiden wordt gewenst. Tussen 12 en 16 jaar geldt echter de hoorplicht, dat wil zeggen dat een rechter bij een aanklacht beide partijen moet horen. Een jongen van 17 die seksueel contact heeft met een meisje van 15 dat daar geen bezwaar tegen heeft, zal hoogstwaarschijnlijk geen problemen krijgen met justitie. Seks met een kind jonger dan 12 jaar is altijd strafbaar.
- **Jeugdprostitutie**
Iemand onder de 18 jaar verleiden tot prostitutie, of seks hebben met iemand tussen de 16 en 18 jaar die zich beschikbaar stelt voor seks tegen betaling. In 2013 is de Tweede Kamer akkoord gegaan met het wetsvoorstel Regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche, waarin de verhoging van de minimumleeftijd voor prostituees van 18 naar 21 jaar gaat. Het is nog niet bekend wanneer de wet in werking treedt.
- Het dwingen tot prostitutie, ook van meerderjarigen, valt onder **mensenhandel** (art. 273f).

Verschillende invalshoeken

Ook niet-strafbaar seksueel gedrag kan grensoverschrijdend zijn. Naast de juridische invalshoek, waarin strafbaar gedrag van plegers wordt beschreven, wordt dan ook vaak een psychologische benadering gehanteerd, die uitgaat van de beleving van het slachtoffer. Dat is belangrijk bij de behandeling van problemen, maar ook in onderzoek wordt daarnaar gekeken.

Een derde benadering is de sociologische, waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt beschreven in termen van ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen.

Voorbeeld van een juridische invalshoek is artikel 242 van het Wetboek van Strafrecht

‘Hij die door geweld of een andere feitelijkheid of bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid iemand dwingt tot het ondergaan van handelingen die bestaan uit, of mede bestaan uit, het seksueel binnendringen van het lichaam, wordt als schuldig aan verkrachting gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.’]. Het slachtofferschap wordt bepaald door de wet, ook als het seksuele contact van beide kanten gewenst was (bijv. als een meisje van 14 seksueel contact heeft met een man van 40).

Voorbeeld van een psychologische invalshoek

‘Iedere interactie waarin iemand [...] ertoe wordt gedwongen seksuele handelingen te ondergaan of uit te voeren. Onder dwang wordt verstaan iedere situatie waarin het slachtoffer niet het gevoel heeft te kunnen weigeren of zich aan de situatie te kunnen onttrekken. Dwang kan variëren van psychologische druk of chantage tot fysiek geweld.’v Andere vormen van afhankelijkheid en machtsmisbruik, zoals economische afhankelijkheid, kunnen hieraan worden toegevoegd.vi Elke vorm van seksueel gedrag dat door de persoon die het ondergaat als ongewenst of gedwongen wordt ervaren, wordt dus als seksueel geweld beschouwd.

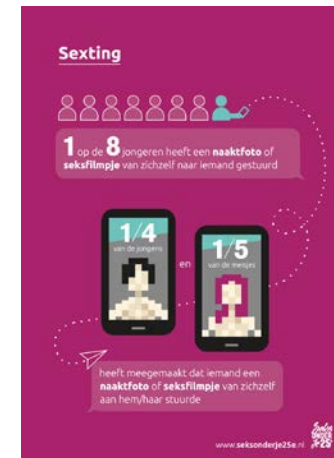
Voorbeeld van een sociologische invalshoek

‘Geweld tegen vrouwen is geworteld in historisch ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen; alle vormen van geweld tegen vrouwen schenden en beknotten vrouwen ernstig in het genot van hun mensenrechten en fundamentele vrijheden en vormen voor vrouwen een belangrijke belemmering om hun capaciteiten te kunnen ontplooiën’ (Resolutie van de Verenigde Naties (VN), 19 december 2006).

Sociale media

Digitale technieken en apps op smartphones en computers kunnen leiden tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Sexting

Sexting bestaat uit de Engelse woorden “sex” en “texting” en is een verzamelterm voor het versturen van seksueel getinte berichten of pikante foto’s en video’s, meestal via direct messages of whatsapp. Zolang beide partijen te goeder trouw zijn is er weinig aan de hand, maar als de ontvanger (later) kwade bedoelingen heeft, dan kunnen die foto’s en filmpjes gemakkelijk op internet gezet worden.

Een variant van ongewenste sexting is **wraakporno**. Na ruzie in een vriendschap of het verbreken van een relatie kan wraak het motief zijn om naaktbeelden, soms in combinatie met gedetailleerde persoonsinformatie door te sturen of online te plaatsen.^{viii}

Wanneer kinderen of jongeren worden gechanteerd (afpersing) met verspreiding van online beelden is er sprake van **sextortion**.

Vervolgingsbeleid

Bij het verspreiden van foto’s/filmpjes van 18-minners is er formeel sprake van het vervaardigen en verspreiden van kinderpornografische afbeeldingen. Niet alle vormen van sexting kunnen over één kam worden geschoren. Sexting kan ook gebeuren met wederzijdse instemming, en kan een opwindend onderdeel zijn van een seksuele relatie. Vervolging is dan niet aan de orde. Bij juridisch ingrijpen wordt een afweging per geval gemaakt, afhankelijk van de leeftijd van slachtoffer en dader, motieven en omstandigheden waarin de beelden zijn gemaakt en verspreid. Er is bijvoorbeeld een verschil tussen een volwassen man die een 12-jarige chanteert met naaktbeelden, en een 15-jarige wiens telefoon met daarop een naaktfilmje wordt gestolen, waarna het filmje wordt verspreid.^{vii}

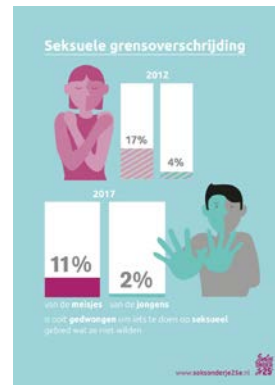
De cijfers

Hiernaast volgt een overzicht van een aantal recente studies naar de omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag in Nederland.

Bij de beschrijving is de terminologie van de betreffende studies gehanteerd, die kan per onderzoek verschillen.

Verder worden verschillende definities, onderzoeksgroepen (leeftijdscategorieën) en vraagstellingen gehanteerd. De percentages zijn daardoor niet per se vergelijkbaar.

Jongeren: Seks onder je 25^e

Dit onderzoek van Rutgers wordt gehouden onder duizenden jongeren van 12 tot 25 jaar, en is tot nu toe drie keer uitgevoerd: in 2005^{viii}, 2012^{ix} en 2017^x. In 2017 geeft 11% van de meisjes en 2% van de jongens aan dat ze minstens één keer in hun leven zijn gedwongen om seksuele dingen te doen die ze eigenlijk niet wilden.

Er is niet gevraagd tot welke seksuele dingen ze zijn gedwongen. De vraag ging nadrukkelijk wel om gedwongen zijn, niet om overhalen of spijt achteraf. Vergeleken met 2012 zijn deze percentages iets gedaald, toen ging het om 17% van de meisjes en 4% van de jongens.

Volwassenen in Nederland: Seksuele gezondheid in Nederland 2017 (monitor)

Seksuele gezondheid in Nederland is een onderzoek dat Rutgers sinds 2006 ongeveer elke drie jaar uitvoert onder de algemene Nederlandse bevolking. De laatste keer was in 2017.^{xi} De onderzoeksgroep bestond uit 17.000 mannen en vrouwen van 18 tot 80 jaar. Aan alle respondenten is gevraagd: 'Bent u wel eens gedwongen om seksuele dingen te doen die u niet wilde?'. Vier procent van de mannen en 19% van de vrouwen geeft bij deze vraag aan dat dit gebeurd is.

Daarnaast is gevraagd of respondenten een zestal seksuele handelingen wel eens tegen hun wil hebben uitgevoerd of ondergaan. 53% van de vrouwen en 19% van de mannen hebben minstens één van die handelingen weleens meegemaakt. Het zijn vooral minder vergaande seksuele handelingen zoals zoenen en aanraken die personen tegen hun wil hebben meegemaakt. Voor alle seksuele handelingen geldt dat meer vrouwen dan mannen daar ervaring mee hebben. Elf procent van de vrouwen heeft ooit geslachtsgemeenschap tegen haar wil gehad, tegenover 1% van de mannen.

Wanneer orale en anale seks tegen de wil worden meegerekend, heeft 15% van de vrouwen en 3% van de mannen weleens penetratie tegen de wil meegemaakt (zie Tabel 1).

'Geslachtsgemeenschap tegen de wil' of 'verkrachting'?

In de monitor van 2011 en 2017 is gevraagd naar ervaringen met geslachtsgemeenschap tegen de wil in plaats van verkrachting, zoals in 2009. Dit is gedaan omdat mensen bij verkrachting vaak denken aan onbekende daders en fysiek geweld, wat zou kunnen leiden tot onderrapportage.^{viii} In 2009 meldden 12% van de vrouwen en 3% van de mannen dat ze verkrachting hadden meegemaakt, In 2017 zeggen 11% van de vrouwen en 1% van de mannen dat ze geslachtsgemeenschap tegen de wil hebben ervaren. Als alle vormen van penetratie worden meegeteld (dus ook oraal en anaal) heeft 15% van de vrouwen en 3% van de mannen dit meegemaakt tegen hun wil. Het verschil in vraagstelling leidt dus niet tot grote verschillen.

Tabel 1 Ooit seksuele handelingen tegen de wil meegemaakt (%)

2017	Mannen (n=6.920)	Vrouwen (n=10.324)
Zoenen tegen wil	10	28
Aanraking van borst(en), billen of geslachtsdelen tegen wil	12	44
Aftrekken of vingeren (manuele seks) tegen wil	3	11
Geslachtsgemeenschap (penis in vagina) tegen wil	1	11
Orale seks (seks met de mond) tegen wil	2	7
Anale seks (penis in anus) tegen wil	1	4
Minstens één ervaring tegen de wil	19	53
Minstens één keer gedwongen	4	19

Kinderen onder de 12 jaar

Uit de monitor blijkt 5% van de vrouwen en 2% van de mannen jonger was dan 12 jaar toen ze voor het eerst seksueel geweld meemaakten (dat wil zeggen geslachtsgemeenschap, orale of anale seks of seks met de hand tegen de wil).

Minderjarigen (onder de 18): Nationaal Rapporteur

De Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen heeft in mei 2014 een rapport gepubliceerd ('Op goede grond') waarin bekeken is hoe vaak seksueel misbruik voorkomt bij minderjarigen.^{xii} De Nationaal Rapporteur gebruikt de term 'seksueel geweld' als overkoepelend begrip, waarbij ze een onderscheid maakt tussen *hands-on* en *hands-off* gedrag. Bij *hands-on* is sprake van fysiek contact tegen de wil, variërend van zoenen tot verkrachting. *Hands-off* betreft niet-

fysieke grensoverschrijding, zoals ongewild geconfronteerd worden met porno, schennis of seks via de webcam. Voor dit onderzoek zijn drie bronnen gebruikt: de scholierenstudie van de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen uit 2010 (Universiteit Leiden), Seks onder je 25^e 2012 (Rutgers) en Seksuele gezondheid in Nederland 2012 (Rutgers). Er zijn nieuwe berekeningen gemaakt, waarbij als leeftijdsgrens 18 jaar is genomen, de leeftijd waarop iemand meerderjarig wordt.

Op 18-jarige leeftijd heeft ongeveer een derde in zijn of haar leven een vorm van seksuele grensoverschrijding meegemaakt, 40,9% van de meisjes en 22,9% van de jongens (seksueel geweld volgens de definitie van de Nationaal Rapporteur). Het gaat dan om zowel *hands-on* vormen van seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld (waarbij sprake is van fysiek contact, zie boven) als van *hands-off* vormen. Het betreft vooral minder vergaande vormen van seksuele grensoverschrijding, zoals seksueel aangeraakt of gezoend worden tegen de wil. Eén op de 10 meisjes heeft ervaring met ongewilde manuele (aftrekken of vingeren) seks. Tussen de 5 en 10% van de meisjes heeft ervaringen met orale seks of geslachtsgemeenschap tegen de wil.⁴

Mensen met een beperking

Bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke (mensen die slecht of niet kunnen zien of horen) of een verstandelijke beperking is in 2011 een onderzoek gedaan naar seksuele grensoverschrijding.^{xiii} Bij deze groepen is een vragenlijst gebruikt die was gebaseerd op het onderzoek Seksuele Gezondheid 2009. Daardoor konden de cijfers vergeleken worden met die van de algemene bevolking. Mensen met een verstandelijke beperking zijn geïnterviewd met een vereenvoudigde vragenlijst. Ook in dit onderzoek zijn verschillende vormen van seksuele grensoverschrijding uitgevraagd, zoals ongewenste aanrakingen, tegen de zin geslachtsdelen laten zien (in het echt of via internet), gedwongen worden tot masturbatie en verkrachting.

Tabel 2 Minstens één vorm van seksuele grensoverschrijding minstens één keer meegemaakt (mensen met een beperking), tussen haakjes verkrachting (%)

2011	Lichamelijke beperking	Visuele beperking	Auditieve beperking	Verstandelijke beperking	Geen beperking (monitor 2009)
Vrouwen	49 (21)	37 (13)	54 (14)	72 (23)	56 (12)
Mannen	22 (5)	18 (2)	17 (3)	44 (7)	21 (3)

⁴ Per onderzoek en vraagstelling geeft de Nationaal Rapporteur aan hoeveel vaker meisjes slachtoffer zijn dan jongens. Het onderscheid wordt niet in percentages gemaakt.

Mensen met een verstandelijke beperking maken vaker seksuele grensoverschrijding en verkrachting mee dan mensen zonder beperking. Vrouwen met een lichamelijke of een verstandelijke beperking hebben vaker verkrachting meegemaakt dan mensen zonder beperking. Datzelfde geldt voor mannen met een lichamelijke beperking. Mensen met een beperking hebben dus een grotere kans op ernstige vormen van seksuele grensoverschrijding.

Etnische groepen

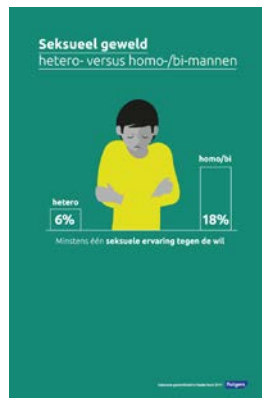
De Katholieke Universiteit Brabant heeft een onderzoek uitgevoerd naar het meemaken van seksueel misbruik in de kindertijd (voor het 18^e jaar) bij Nederlandse, Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren van 18 tot 25 jaar. Seksueel misbruik is gedefinieerd als elke seksuele handeling, zowel fysiek als niet-fysiek, die onvrijwillig en tegen de zin van het slachtoffer is uitgevoerd. Niet-fysieke vormen van seksueel misbruik waren bijvoorbeeld gedwongen worden naar pornografische beelden te kijken of te masturberen, fysieke vormen van seksueel misbruik waren onder andere op een seksuele manier aangeraakt worden tegen de wil, of geslachtsgemeenschap tegen de wil.^{xiv}

Tabel 3 Seksueel misbruik voor het 18^e jaar onder 5 etnische groepen (tussen 18 en 25 jaar) (% minstens een enkele keer)

2015	Totaal	Nederlands (n=2.269)	Antilliaans (n=50)	Surinaams (n=133)	Marokkaans (n=207)	Turks (n=240)
Seksueel misbruik	43	47	48	48	33	45
Mannen	33	37	38	33	32	50
Vrouwen	53	56	58	54	33	43
Zonder fysiek contact	22	23	28	30	18	22
Met fysiek contact	36	41	38	37	23	37

Surinaamse en Turkse jongeren hebben evenveel misbruik gerapporteerd als Nederlandse jongeren, terwijl Marokkaanse jongeren juist minder vaak seksueel misbruik hebben meegemaakt in hun jeugd. Marokkaanse en Turkse meisjes hebben minder misbruik meegemaakt dan autochtoon Nederlandse meisjes, terwijl de Turkse jongens vaker misbruik rapporteerden dan de Nederlandse jongens.

Lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders (LHBT)

In een onderzoek naar seksuele grensoverschrijding tegen deze groepen is een onderscheid gemaakt tussen seksueel kwetsende opmerkingen, seksuele aanrakingen en zoenen tegen de wil enerzijds⁵ en seksueel geweld (aftrekken of vingeren, orale, vaginale, anale seks tegen de wil) anderzijds.^{xv}

Tabel 4 Seksuele grensoverschrijding bij lesbische, homoseksuele en bi-seksuele mensen (%)

2014	Homomannen	Bi-mannen	Lesbische vrouwen	Bi-vrouwen
Kwetsende opmerkingen, aanrakingen, zoenen tegen de wil	49	34	63	73
Seksueel geweld	15	14	23	36
Seksueel geweld voor het 16 ^e jaar	5	7	12	17

Tabel 5 Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld bij transgenders*

2014	Transvrouwen	Man-naar-vrouw transgenderisten	Transmannen	Vrouw-naar-man transgenderisten
Kwetsende opmerkingen, aanrakingen, zoenen tegen de wil	60%	61%	61%	79%
Seksueel geweld	21%	19%	35%	50%
Seksueel geweld voor het 16 ^e jaar	9%	9%	17%	33%

*Transmannen en transvrouwen identificeren zich volledig met het andere dan het geboortegeslacht. Een transman is dus iemand die het biologische lichaam heeft van een vrouw maar zich een man voelt. Transgenderisten zijn mensen die zich iets anders dan uitsluitend man of vrouw voelen. Een MV transgenderist heeft een mannenlichaam maar voelt zich in meer of mindere mate vrouw.

Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld bij transgenders*

De cijfers van seksuele grensoverschrijding bij lesbische, homoseksuele en biseksuele mensen zijn niet rechtstreeks vergelijkbaar met de cijfers uit de algemene bevolking van Nederland, omdat er een

⁵ In het rapport 'Een wereld van verschil' is voor deze categorie de term 'seksuele grensoverschrijding' gehanteerd. Omdat in deze factsheet grensoverschrijding als overkoepelende term wordt gebruikt, zijn de afzonderlijke gedragingen hier apart benoemd.

andere vragenlijst is gebruikt. Uit een eerder Nederlands onderzoek waarin ook een kleine groep LHBT is meegenomen bleek echter dat seksueel geweld vaker voorkwam bij de LHBT-groepen, met uitzondering van lesbische vrouwen. De pleger is echter vaak een heteroseksuele man en niet de huidige partner. Ook buitenlands onderzoek wijst in die richting.

Europese cijfers: (seksueel) geweld tegen vrouwen

Het Europees Agentschap voor de Grondrechten heeft begin 2014 de resultaten van een onderzoek naar lichamelijk, seksueel en psychologisch geweld tegen vrouwen in Europa naar buiten gebracht.^{xvi} Het betreft een grootschalig onderzoek onder 42.000 vrouwen in 28 Europese landen, waaronder Nederland. De Nederlandse cijfers kunnen daardoor vergeleken worden met de Europese. In dit onderzoek wordt de term 'geweld' gehanteerd, waarbij seksueel geweld betekent: gedwongen seksuele penetratie, pogingen tot seksuele penetratie, enige vorm van seksuele activiteit tegen de wil of uit angst toegegeven aan seksuele activiteiten.

De Nederlandse cijfers zijn dus hoger. Dat betekent niet per se dat seksueel geweld in Nederland vaker voorkomt. De verklaring van de Europese onderzoekers lijkt plausibel: Nederlandse vrouwen herkennen seksueel geweld eerder als zodanig en accepteren dat wellicht minder snel. De reden daarvoor zou kunnen zijn dat we in Nederland open zijn over seksualiteit en er op scholen aandacht aan besteden, waardoor mensen eerder in de gaten hebben wat onacceptabel gedrag is.

Tabel 6 Seksueel geweld* tegen vrouwen in Europa en in Nederland (%)

2014	Europese vrouwen	Nederlandse vrouwen
Meemaken van enige vorm van lichamelijk of seksueel geweld <u>sinds haar 15e</u>	33	45
Meemaken van seksueel geweld door partner of iemand anders	11	18
Meemaken van seksueel geweld door partner	7	11
Meemaken van seksueel geweld door iemand anders dan partner	6	12
Meemaken van seksuele intimidatie (ongewenst aanstaren, aanraken, opmerkingen maken, ongewenste avances, ongewenste e-mails of foto's sturen enz.)	55	73
Meemaken van stalking <u>sinds haar 15e</u>	18	26
Meemaken van enige vorm van seksueel geweld <u>voor haar 15e</u>	12	20

*Hier valt ook onder: enige vorm van seksuele activiteit tegen de wil, of uit angst toegegeven aan seksuele activiteiten

Misbruik in de werkomgeving

Volgens de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2016 van TNO heeft gemiddeld 5,5% van de beroepsbevolking in 2016 op het werk weleens te maken gehad met ongewenste seksuele aandacht van klanten (of patiënten, leerlingen, passagiers e.d.), 9,7% van de vrouwen en 1,6% van de mannen. In de horeca (11,4%) en de zorg (16,4%) zijn deze cijfers hoger (niet uitgesplitst naar geslacht). Gemiddeld 2,1%, 3,4% van de vrouwen en 0,9% van de mannen, heeft weleens ongewenste seksuele aandacht gekregen van een leidinggevende of collega's. Ook hier springt de horeca er (iets) uit (4,6%).

Misbruik in (religieuze) instellingen

In 2010 kreeg de Commissie Deetman 1795 meldingen van ongewenste seksuele benadering voor het achttiende jaar door een pleger die werkzaam was binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Dat komt volgens de commissie neer op 0,3 tot 0,9% van de Nederlanders van veertig jaar en ouder. De lijst van plegers telt ongeveer 800 namen.

Een vervolgonderzoek betrof seksueel misbruik van en fysiek en psychisch geweld jegens minderjarige vrouwen in de Rooms-Katholieke Kerk van 1945 tot 2010.

De bevindingen van dit vervolgonderzoek wijken in hoofdzaak niet af van het eerdere commissieonderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen (jongens en meisjes) in de RKK. Volgens de commissie ging het om tien- tot twintigduizend slachtoffers in internaten en instellingen en in totaal om enkele tienduizenden slachtoffers in de periode 1945 tot 2010. Bij ruim 40% van de onderzochte meldingen van seksueel misbruik van minderjarige vrouwen is sprake van ernstig seksueel misbruik. Seksueel misbruik ging in de helft van de gevallen gepaard met fysiek en/of psychisch geweld.

Misbruik in de jeugdzorg

De Commissie Samson deed onderzoek naar seksueel misbruik in de jeugdzorg. In 2010 waren 143 per 1000 kinderen tussen de 12 en 18 slachtoffer geworden, vergeleken met 74 per 1000 kinderen in de algemene bevolking. Het gaat vooral om kinderen in de residentiële jeugdzorg (en niet zozeer de pleegzorg). Meisjes zijn vaker slachtoffer dan jongens, en kinderen met een verstandelijke beperking vaker dan normaalbegaafde kinderen.

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat cijfers per onderzoek verschillen. Dat heeft te maken met verschillende definities, verschillende onderzoeksgroepen, met de manier waarop het onderzoek wordt uitgevoerd, en misschien ook wel met de manier waarop mensen tegen het thema aankijken;

het Europese onderzoek lijkt daar een voorbeeld van. Het is daarom altijd belangrijk om goed na te gaan hoe de cijfers tot stand zijn gekomen en hoe ze geïnterpreteerd moeten worden. Alle recente studies wijzen echter wel in dezelfde richting, namelijk dat seksuele grensoverschrijding een structureel probleem is. Ook internationaal onderzoek wijst in dezelfde richting.

Tot slot

De afbakening van het begrip seksueel geweld binnen het grotere geheel van seksuele grensoverschrijding is in bovenstaand overzicht van de cijfers niet altijd eenduidig aan te geven. Aangeraakt worden tegen je wil en gradaties daarin, overgehaald worden om seks te hebben en een rotgevoel en spijt achteraf, het is soms lastig om te bepalen wanneer het om seksueel geweld gaat. De manier waarop een plegger zijn wil oplegt, zegt ook iets over de gradatie van de ernst van de grensoverschrijding. Gebruik maken van chantage of geweld zijn daarbij aantoonbaar ernstige vormen, maar vaak gaan pleggers subtieler te werk. Ons inzicht daarin wordt groter en het onderzoek steeds verfijnder. Belangrijk is dat recht gedaan wordt aan de ernst van seksueel geweld, zonder dat het begrip wordt gedevalueerd. Maar ook zonder dat minder ernstige vormen van seksuele grensoverschrijding worden gebagatelliseerd. Uiteindelijk is elk geval van seksuele grensoverschrijding er één te veel.

Colofon

Dit whitepaper 'Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld: feiten en cijfers' is een gezamenlijke uitgave van Rutgers en MOVISIE, 2018, en is te downloaden van www.movisie.nl, www.rutgers.nl, en www.seksueelgeweld.info.

Tekst: Willy van Berlo en Ina van Beek.

Met dank aan het Partnership Aanpak Seksueel Geweld, en Pinar Okur

ⁱ Draijer, N. (1988). *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Een landelijk onderzoek naar de omvang, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en somatische gevolgen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

ⁱⁱ Romkens, R. (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

ⁱⁱⁱ Deetman, W., Draijer, N., Merkelbach, H., Monteiro, M., & De Vries, G. (2011). *Seksueel misbruik van minderjaren in de Rooms-Katholieke Kerk*. Amsterdam: Balans.

^{iv} Commissie Samson (2012). *Omringd door zorg en toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen. 1945 tot heden*. Amsterdam: Boom.

^v Boland, G., Aarnink, G., Pollet, J., Van der Vlucht, I., & Esselink, R. (1991). *Seksueel geweld aan de orde: werkboek voor het begeleiden van een basiscursus voor hulpverleners*. Utrecht: Medusa.

^{vi} Stichting Ambulante Fiom, 2006; op www.seksueelgeweld.info, geraadpleegd 25 oktober 2013

^{vii} Openbaar Ministerie/Politie. Pubers in beeld. Leidraad afdoening sextingzaken. November 2017.

^{viii} Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Utrecht: Rutgers WPF/Amsterdam: SoaAids.

-
- ^{ix} Graaf, H. de, Kruijer, H., Acker, J. van & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Utrecht: Rutgers WPF/Amsterdam: SoaAids.
- ^x Graaf, H. de, Borne, M. van den, Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Utrecht/Amsterdam: Rutgers/SOA AIDS Nederland.
- ^{xi} Berlo, W. van & Twisk, D. (2017). Seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding. In: Graaf, H. de & Wijsen, C. (Red.), *Seksuele gezondheid in Nederland 2017* (pp. 88-98). Delft: Eburon.
- ^{xii} Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014). *Op goede grond. De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- ^{xiii} Berlo, W. van, De Haas, S., Van Oosten, N., Van Dijk, L., Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking. Utrecht: Rutgers WPF/Movisie.
- ^{xiv} Okur, P., L. M. van der Knaap, and S. Bogaerts. in press. Prevalence and nature of child sexual abuse in the Netherlands: Ethnic differences? *Journal of Child Sexual Abuse*.
- ^{xv} Haas, S. de (2014). Seksueel geweld en grensoverschrijding. In H. de Graaf, B. Bakker & C. Wijsen, *Een wereld van verschil. Seksuele gezondheid van LHBT's in Nederland 2013* (hoofdstuk 8). Utrecht: Rutgers WPF.
- ^{xvi} European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). Violence against women: an EU-wide survey Main results. Luxemburg: FRA.